

Філософія права

УДК 340 (075.12)

Теліженко Людмила Вікторівна

*доктор філософських наук, доцент,
доцент кафедри фундаментальної юриспруденції та
конституційного права*

Сумський державний університет

Телиженко Людмила Викторовна

*доктор философских наук, доцент,
доцент кафедры фундаментальной юриспруденции та
конституционного права*

Сумский государственный университет

Telizhenko Liudmyla

*Doctor of Philosophy, Docent, Associate Professor of the
Department of Fundamental Jurisprudence and Constitutional Law*

Sumy State University

ORCID: 0000-0003-4558-513X

Мурач Дмитро Васильович

студент

Сумського державного університету

Мурач Дмитрий Васильевич

студент

Сумского государственного университета

Murach Dmytro

Student of the

Sumy State University

ORCID: 0000-0002-4645-1275

ІНТЕРНЕТ У ЖИТТІ ПРАЦІВНИКА ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ИНТЕРНЕТ В ЖИЗНИ РАБОТНИКА ГОСУДАРСТВЕННОЙ СЛУЖБЫ

THE INTERNET IN A CIVIL SERVANT'S LIFE

Анотація. Стаття присвячена аналізу негативних аспектів використання соціальних мереж у державній службі та обґрунтуванню необхідності правового врегулювання поведінки службовців в інтернет-просторі. Зазначається, що віртуальний простір Інтернету став ще одним місцем життя сучасної людини, в тому числі й державного службовця. Подібно фізичному та соціальному простору, людина в ньому здатна діяти, бути активною, впливати на ситуацію та інших людей, перебуваючи в такій же залежності від їх зворотного впливу. Від державних службовців це вимагає підвищеної відповідальності за зміст дописів та подавану ними у соціальних мережах інформацію, також усвідомлення того, що утворювані тут зв'язки все ж підпорядковуються законам і правилам віртуального життя.

Наголошується, що необхідним стає врахування службовцями самої специфіки мереж, здатних нести певні небезпеки. Можливим стає вторгнення в їх професійне та приватне життя, у персональні дані; може здійснюватися щодо них шантаж, політичний тиск тощо.

Акцентується увага на тому, що з боку держави відсутнє належне врегулювання етичної поведінки державних службовців в інтернет-просторі. Водночас показується міжнародний досвід у питанні врегулювання соціалізації державного службовця в інтернет-середовищі. Автори досліджують акти зарубіжного законодавства, що регулюють саме питання взаємодії реального та віртуального життя державного службовця. На основі цього робиться висновок про те, що на рівні держави доцільним є введення спеціальних рекомендацій або етичного

кодексу, що регламентував би правила ведення інтернет-життя державних службовців. Також підкреслюється, що значним кроком для подолання інтернет-проблем службовців здатна стати імплементація відповідних норм законодавства Великобританії до України.

Ключові слова: Інтернет, соціальні мережі, державні службовці, етичні вимоги, державне регулювання.

Анотація. Стаття посвячена аналізу негативних аспектів використання соціальних мереж в державній службі і обґрунтуванню необхідності правового регулювання поведінки службовців в інтернет-просторі. Зазначається, що віртуальне просторі Інтернету стає ще одним місцем життя сучасного людини, в тому числі і державного службовця. Подібно фізичному і соціальному простору, людина в ньому здатна діяти, бути активним, впливати на ситуацію і інших людей, перебуваючи в такій же залежності від їх зворотного впливу. Від державних службовців це вимагає підвищеної відповідальності за зміст повідомлень і надавану ними в соціальних мережах інформацію, також розуміння того, що створювані тут зв'язки все ж підкоряються законам і правилам віртуального життя.

Зазначається, що необхідним стає врахування службовцями самої специфіки мереж, здатних нести певну небезпеку. Можливим стає вторгнення в їх професійну і особисте життя, в особисті дані; може здійснюватися по відношенню до них шантаж, політичний тиск і т. д.

Акцентується увага на тому, що з боку держави відсутнє належне регулювання етичного поведінки державних службовців в інтернет-просторі. Одночасно показується міжнародний досвід в питаннях регулювання

социализации государственного служащего в интернет-среде. Авторы исследуют акты зарубежного законодательства, регулирующие вопросы взаимодействия реальной и виртуальной жизни государственного служащего. На основании этого делается вывод о том, что на уровне государства целесообразным является введение специальных рекомендаций или этического кодекса, который бы регламентировал правила ведения интернет-жизни государственных служащих. Также подчеркивается, что значительным шагом к преодолению интернет-проблем служащих может быть имплементация соответствующих норм законодательства Великобритании в Украину.

Ключевые слова: Интернет, социальные сети, государственные служащие, этические требования, государственное регулирование.

Summary. The article is dedicated to the analysis of negative aspects of the use of social media in civil service and the substantiation of the necessity of legal regulation of civil servants' conduct in the web space. It is mentioned that the Internet virtual space has become another new place of life of a contemporary human and a civil servant as well. Like in physical and social space, a human is able to act, be active, influence the situation and other people while equally depending on their reverse influence. This requires greater responsibility from civil servants for the content of their posts and the information shared by them on social media as well as understanding that contacts established there shall still obey the law and the rules of virtual life.

Emphasis is put upon the necessity of civil servants' considering of the specific nature of social media that can constitute certain dangers. It becomes possible to invade their professional and private life, their personal data; they may be blackmailed, put under political pressure and so forth.

Focus is placed on the absence of proper regulation of civil servants' ethical conduct in the web space by the state. At the same time, the article shows

international experience in the matter of regulation of a civil servant's socialization in the web space. The authors examine foreign legislative acts regulating the particular question of the interaction of a civil servant's real and virtual life. This leads to the conclusion about the advisability of the introduction of special recommendations or an ethical code which would regulate the rules of conducting civil servants' web life. It is also emphasized that the implementation of the corresponding rules of British legislation into Ukraine would become a significant step to resolving civil servants' web problems.

***Key words:** Internet, social media, civil servants, ethical requirements, state regulation.*

Постановка проблеми. У період стрімкого технологічного розвитку та діджиталізації суспільства соціальні мережі настільки входять у наше життя, що стають невід'ємним його атрибутом, проникаючи як у ділову, так і приватну сфери, змінюючи та трансформуючи їх. Значення цих змін для людини і суспільства, масштаби їх впливу, відповідальність кожного за їх наслідки – питання, що привертають увагу дослідників, у тому числі і в галузі права.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню ролі та значення Інтернету в житті державних службовців присвячені роботи О. С. Петренко [3], Г. З. Єфимова [4], А. Феррейра [6], Р. І. Радейко [8], В. К. Коптевої [9], Т. Шапшак [12], Л. М. Леханя [13]. Проте негативний аспект використання соціальних мереж у державній службі майже не досліджувався.

Формулювання цілей статті. Аналіз негативних аспектів використання соціальних мереж у державній службі та обґрунтування необхідності правового врегулювання поведінки службовців в інтернет-просторі.

Виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Група вчених під керівництвом Даніеля Міллера (Daniel Miller), професора антропології в університетському коледжі Лондона, автора багатьох наукових праць з цифрової антропології (Digital Anthropology), провела ґрунтовне дослідження ролі соціальних мереж у сучасному світі. Перебуваючи 15 місяців у декількох країнах світу (Китай, Бразилія, Туреччина, Чилі, Індія, Англія, Італія і Тринідад), де вони вивчали не тільки платформи, але і контент соціальних медіа, дослідники спробували зрозуміти, чому люди «публікуються» та які наслідки це має для їх життя. Висновки вчених виявилися дещо несподіваними, оскільки вони показали, що соціальні медіа – це більше, ніж просто комунікація, це місце, де ми живемо [1].

Іншими словами, це означає, що сьогодні простір буття реальної людини розширюється до безмежності. Адже вона перебуває не лише у фізичному та соціальному просторі, а й віртуальному просторі Інтернету, що має свої структурні та процесуальні характеристики, забезпечуючи тим самим новий вид активності людини в ньому. Подібно до фізичного та соціального, цей простір теж дає можливість людині рухатися в ньому, певним чином діяти, впливати на ситуацію чи інших людей, перебуваючи в такій же залежності від їх зворотного впливу.

Безперечно, що це для нас має величезне позитивне значення. Проте не достатньо зосереджувати увагу лише на позитивній стороні цього нового явища. Технологічно новий спосіб суспільної комунікації та активності людини має і свої мінуси.

Значним недоліком соціальних мереж для будь-якої особистості, в тому числі й державного службовця як звичайного користувача соціальними мережами, є великий обсяг «інтернет-сміття», яке нерідко стомлює і навантажує нервову систему або ж формує неправильні уявлення та некоректні знання з певної тематики.

Негативним впливом Мережі на ділову людину є і те, що тут вона може знайти для себе новий, віртуальний притулок від складних реалій сучасного життя. Замість активної, відкритої життєвої позиції, бажання змінити дійсність на краще, ініціюючи наукові дослідження, програми, реальні зустрічі тощо, вона може просто ілюзорно втекти в комп'ютерні ігри чи зловживати соціальними мережами, залишаючись байдужою до дійсності. Цілком закономірно, що з недавніх пір активно обговорюється вже нова проблема – інтернет-залежність, що тягне за собою цілий комплекс проблем соціального, психічного, медичного та іншого характеру [2].

Та проблема віртуального простору буття людини є ще складнішою, ніж її пасивність, втома чи, навіть, суспільна байдужість. Сьогодні дослідники вважають, що соціальні мережі для користувачів здатні бути навіть небезпечними. Адже мережі стають «середовищем, у якому можуть відбуватися процеси на зразок соціальної епідемії, коли користувачі «заражуються» певним настроєм, установками тощо через поширення інформації» [3, с. 93]. Наче вірус, інформація у мережах здатна викликати своєрідну соціальну епідемію, оскільки вона може «застрягати у пам'яті, її неможливо викинути з голови», що надає їй ознак «вірулентності» (патогенності). Така інформація не тільки запам'ятовується, а і викликає бажання поділитися нею [там же]. Для службовця це несе небезпеку «заразитися» певними негативними настроями або установками, деструктивними для його професійної діяльності.

Крім того сьогодні доводиться враховувати і те, що віртуальна соціальність є ні чим іншим, як видозміненою копією реальної соціальності, їй не ідентичною, але здатною утворювати вже власні копії. Яскравим прикладом цього є інтернет-меми, де сам термін «мем» (від грецького «подібність») означає здатність до реплікації, утворення власних копій.

Виникаючі копії копій віртуальної соціальності, у свою чергу, теж можуть переноситися на реальне життя, перетворюючи його на симулякр, на неповноцінну імітацію справжнього життя. У той же час люди в реальності можуть з легкістю вибудовувати між собою відносини за зразком своїх взаємин у Мережі. Для службовця це може загрожувати перенесенням маркерів з одного простору життя в інший з одночасним, так би мовити, «забуванням» норм і цінностей, вироблених суспільством упродовж тисячоліть. А це нівелює сам сенс державної служби, потребу і можливість допомагати іншим. З цього приводу вчені констатують, що утворені в соціальних мережах зв'язки, які зайняли тверді суспільні позиції, є без особистісними та швидкоплинними. При всій своїй неординарності та привабливій доступності, вони підпорядковуються законам і правилам віртуального життя, позбавляючи реальне життя людини чуттєвості, людяності, взаєморозуміння, стаючи тим самим небезпечними.

Негативним аспектом соціальних мереж є і те, що вони здатні вторгтися в професійне та приватне життя службовців, у їх персональні дані, перетворюючи їх на предмет для обговорень у суспільстві, і що важливо, досить часто безпідставний. Особливо це стосується людей, які займають у країні певні керівні посади. Так, за допомогою соціальних мереж зловмисники або конкуренти можуть використати отриману в такий спосіб інформацію, наприклад про матеріальний стан службовця, з метою шантажу. Не поодинокі випадки, коли на суддю здійснюється політичний тиск, побудований на його особистій інформації в електронній декларації. Це можуть бути погрози політичного висміювання через високі прибутки, законні джерела яких указані. Наголошуємо, що ми говоримо про ті випадки, коли особа судді є законослухняною та законно отримує прибутки. Усі інші випадки повинні регулюватися правоохоронними

органами. Та саме таким методом зловмисники здатні «відсіювати» тих, чий професійні принципи та дії не відповідають їх намірам.

Та державні службовці сьогодні звертаються до соціальних мереж і з метою самопрезентації та самореалізації, використовуючи їх в якості своєї електронної візитки. Проте така «відкрита публічність» здатна стати «слабким місцем» у кар'єрі службовця. У своїх цілях нею можуть скористатися окремі приватні особи, маркетологи, економісти, рекрутери тощо. Так, наприклад, для того, щоб скласти враження про кандидата, який претендує на вакантне місце в компанії, рекрутери часто відвідують їх сторінки в соціальних мережах. У останні роки це стало неофіційним правилом (особливо для зарубіжних компаній). Не випадково затребуваність у презентації себе як професіонала через соціальні мережі «ВКонтакте» утворила величезну аудиторію, що кількістю значно перевершує федеральні телеканали [4]. Беручи це до уваги, деякі користувачі з числа публічних осіб стали заводити офіційні сторінки в соціальних мережах для розміщення в них як «серйозної» інформації про себе під власним ім'ям, так і «неофіційної», зазвичай під іншим ім'ям, прізвищем або нікнеймом. Практикуючи таку поведінку в соціальних мережах, державний службовець ризикує тим, що інформація з не публічної сторінки може стати відкритою. Адже анонімність в Інтернеті сьогодні руйнується через інтегрованість ресурсів з соціальними мережами, коли автоматично може ідентифікуватися користувач за обліковими записами у соцмережах. До того ж, сайти запам'ятовують відвідувача за IP-адресою його комп'ютера, що теж дає можливість ідентифікувати користувача за допомогою провайдера.

Прямим підтвердженням такої небезпеки є дослідження, проведені в 2014 році глобальним ресурсом з працевлаштування «Career Builder». Вони показали, що 51 % потенційних роботодавців у всьому світі відмовляють кандидатам після вивчення їх акаунтів у соціальних мережах. І якщо у

2012 році цей показник становив 34 %, то в 2013 – 43 %. П'ятьма головними причинами такого рішення щодо кандидата ставали провокаційні фотографії або його компрометуюча інформація про себе, відомості про те, що він вживає алкоголь або наркотики, поширення даних, що ганьблять колишніх наймачів або колег, а також погані навички спілкування та зауваження дискримінаційного характеру [5, с. 194]. То ж, державний службовець завжди повинен знаходити баланс між забезпеченням інформаційної безпеки, анонімністю та бажанням презентувати себе у соціальних мережах, інтернет-дискусіях тощо.

Окремою проблемою, що сьогодні без винятку стосується всіх державних службовців, є етичний аспект поведінки в інтернет-просторі. Переважна більшість керівників органів державної влади (Президент України, прем'єр-міністр, міністри та інші) активно використовують соціальні мережі (Facebook, Twitter) як засіб комунікації та поширення інформації про свою діяльність чи позицію з того чи іншого питання. У соціальних мережах вони активно дописують і коментують події, іноді збурюючи суспільство. Проте нормативно-правових актів, які б регулювали поведінку державних службовців у соціальних мережах, сьогодні практично немає. Винятком є Кодекс суддівської етики, затверджений XI черговим з'їздом суддів України 22.02.2013, стаття 20 якого говорить: «Участь судді у соціальних мережах, інтернет-форумах та застосування ним інших форм спілкування в мережі Інтернет є допустимими, проте суддя може розміщувати, коментувати лише ту інформацію, використання якої не завдає шкоди авторитету судді та судової влади» [7].

Щодо інших державних службовців, то вважається, що їх поведінка в соціальних мережах не потребує додаткової регламентації з боку держави і тому не встановлюються окремі правила поведінки службовців при поширенні, коментуванні та написанні повідомлень у соціальних мережах

[8]. Дотримуючись такої позиції, державні службовці, зазвичай посилаються на норми Конституції України, Закону України «Про державну службу», правила етичної поведінки державних службовців та правила внутрішнього трудового розпорядку [там же]. При цьому за ведення особистих сторінок державні службовці вважають відповідальними себе самих як авторів.

Проте щодо поведінки державних службовців у соціальних мережах виникає багато питань, які повинні бути унормованими, такими, що враховували б юридичні та етичні проблеми. Наприклад, проблема контролю контенту циркулюючої в соціальних мережах інформації на предмет його соціальної та психологічної безпеки для підростаючого покоління [9, с. 74]. Річ у тім, що працівники владного сегменту виступають у ролі так званого «елітарного прошарку» суспільства, який невимушено диктує ідеал для наслідування майбутнім поколінням. А соціальні мережі і є своєрідним мостом між віртуально подаваним образом еліти та життям неповнолітніх: будь-яка дитина може коли завгодно підписатися на свого «кумира» і відтворювати модель його поведінки. Тобто соціальні мережі здатні зближувати емоційно нерозвинену особистість з далеко не ідеальними, але «сталими» та визнаними у суспільстві особами, які формують стереотип поведінки успішної людини.

Усе це означає, що соціальні мережі як повноцінний провідник у внутрішній світ людини, зумовлюють необхідність їх урахування для більш об'єктивного регулювання життя осіб владного сегменту, зокрема для регламентації їх професійної етики щодо користування соціальними мережами. Показово, що у Росії вже існують норми законодавства, регулюючі життя державних службовців у соціальних мережах [10]. Вони враховують дописи державних службовців як невід'ємне продовження їх робочого життя. Тобто те, що людина подає у соціальних мережах, аналізується та контролюється керівництвом відповідного органу.

Наприклад, якщо працівник публікує пости з екстремістськими висловами та думками, то це карається відповідно до закону. Службовця можуть навіть позбавити посади та права займатися певним видом діяльності на невизначений строк.

Іншим прикладом є Великобританія, де існує спеціальний Кодекс для державних службовців про користування соціальними мережами [11]. Також тут створена спеціальна соціальна мережа «Apolitical», що враховує всі специфічні особливості життя державних службовців [12]. Завданням такої мережі є більш гнучке включення інтернет-життя службовця в його професійну діяльність.

Та щодо поведінки державних службовців у соціальних мережах виникає ще й питання їх культури як особистості, що позначається на виборі та прийнятті ними соціальних медіа-платформ. Відповідними органами це теж має братися до уваги. За даними Cilliers [13], користувачі Інтернету мають особисті та соціальні відмінності, такі як соціальний статус, культура, етика, цінності, вірування та багато інших особливостей, що визначають їх прихильність до певних соціальних медіа платформ. У даному разі культурний аспект свободи медіа-вибору та дій лише дозволяє більш об'єктивно оцінити користувача як особистість, вбачаючи за цим і її професійний потенціал.

Що ж до публічності у соціальних мережах професійної діяльності осіб державної служби, то тут необхідною бачиться законодавчо закріплена перевірка та моніторинг. Наприклад, щоб переконатися у тому, що працівники не витрачають робочий час на приватні справи у Мережі, керівництво може здійснити наступні дії:

1. Розробити чітку політику щодо соціальних мереж та відобразити основні вимоги у відповідному етичному кодексі, а також інших внутрішніх документах компанії.

2. Забезпечити установку нових комп'ютерних програм, що дозволяють скорочувати час, проведений у мережах.

3. Здійснити обов'язкове інформування співробітників про вимоги компанії щодо використання соціальних мереж на робочому місці.

Доцільним є і врахування інтернет-життя службовця при підписанні з ним контракту. Адже, не новина, що під час проходження конкурсного етапу на зайняття посади державної служби, зокрема під час співбесіди, кандидат намагається якнайкраще себе «подати» членам конкурсної комісії. А у соціальних мережах такого «намагання» може й не бути. Адже тут людина зазвичай демонструє своє сутнісне єство. Тобто врахування інформації з соціальних мереж може дозволити конкурсній комісії більш об'єктивно оцінити її як особистість та «зняти» професійний «бар'єр» щодо виконання нею певних обов'язків.

Висновки і перспективи подальших . Отже, соціальні мережі та інтернет-медіа відіграють значну роль не тільки в особистому, а й у професійному житті державних службовців. Враховуючи це, особливо негативні сторони соціальних медіа, сьогодні необхідним є етико-правове регулювання поведінки державних службовців в інтернет-просторі. З цією метою на рівні держави доцільним є введення спеціальних рекомендацій або етичного кодексу, що регламентував би правила ведення їх інтернет-життя. Значним кроком для подолання інтернет-проблем службовців здатна стати й імплементація відповідних норм законодавства Великобританії до України.

Література

1. Miller D., Costa E., Haynes N., McDonald T., Nicolescu R., Sinanan J., Spyer J., Venkatraman Sh., Wang X. How The World Changed Social Media, 2016. 262 p. URL: <http://discovery.ucl.ac.uk/1474805/>

2. Рассадина Т. А. Интернет-зависимость: информационно-коммуникативный аспект // Известия высших учебных заведений. Поволжский регион. Общественные науки, 2015. С. 98-111.
3. Петренко О. С. Интернет як субпростір суспільства: структури та процеси: дис. ... канд. соц. наук: 22.00.04 – спеціальні та галузеві соціології. Старобільськ, 2017. 218 с.
4. Ефимова Г. З., Зюбан Е. В. Влияние социальных сетей на личность. Интернет-журнал «Мир науки». 2016. URL: <http://mir-nauki.com/PDF/20PSMN516.pdf>.
5. Маккаммон Р. У них так принято. Как правильно пожимать руку, вовремя затыкаться, работать с м*даками и другие важные скиллы, которым вас никто не учил. Москва : Манн, Иванов и Фербер, 2016. 256 с.
6. Ferreira A., Du Plessis T. Effect of online social networking on employee productivity // South African Journal of Information Management. 2009. Vol. 11. PP. 1-11.
7. Кодекс суддівської етики, затверджений XI (черговим) з'їздом суддів України 22.02.2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-13#Text>
8. Радейко Р. І. Як міністерства регулюють поведінку працівників у соціальних мережах. URL: <http://aphd.ua/yak-ministerstva-rehuliuut-povedinku-pratsivnykiv--u-sotsmerezkhakh/>
9. Коптева В. К. Воздействие интернет-сообщества на формирование личности // Коммуникология: электронный научный журнал, 2017. №2 (3). С. 67-74. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/vozdeystvie-internet-soobschestva-na-formirovanie-lichnosti>.
10. Федеральный закон от 30.06.2016 года. № 224-ФЗ «О внесении изменений в Федеральный закон «О государственной гражданской службе Российской Федерации» и Федеральный закон «О

- муниципальной службе в Российской Федерации». URL:
<http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001201606300050?index=0&rangeSize=1>
11. Public Interest Disclosure Act 1998. URL:
<https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/23/contents>
12. Shapshak T. Meet Apolitical, The "Social Network" For Civil Servants. Forbes. 2019. URL:
<https://www.forbes.com/sites/tobyshapshak/2019/05/30/meet-apolitical-the-social-network-for-civil-servants/#57586f2038b0>
13. Lekhanya L. M. "Cultural influence on the diffusion and adoption of Social Media technologies by entrepreneurs in rural South Africa", International Business & Economics Research Journal. 2013. Vol. 12.

References

1. Miller D., Costa E., Haynes N., McDonald T., Nicolescu R., Sinanan J., Spyer J., Venkatraman Sh., Wang X. How The World Changed Social Media, 2016. 262 p. URL: <http://discovery.ucl.ac.uk/1474805/>
2. Rassadina T. A. Internet-zavisimost: informatsionno-kommunikativnyy aspekt // Izvestiya vysshikh uchebnykh zavedeniy. Povolzhskiy region. Obshchestvennye nauki, 2015. S. 98-111.
3. Petrenko O. S. Internet jak subprostir suspiljstva: struktury ta procesy: dys. ... kand. soc. nauk: 22.00.04 – specialjni ta ghaluzevi sociologhiji. Starobiljsjk, 2017. 218 s.
4. Yefimova G. Z., Zyuban Ye. V. Vliyanie sotsialnykh setey na lichnost. Internet-zhurnal «Mir nauki». 2016. URL: <http://mir-nauki.com/PDF/20PSMN516.pdf>
5. Makkammon R. U nikh tak prinyato. Kak pravilno pozhimat ruku, vovremya zatykatsya, rabotat s m*dakami i drugie vazhnye skilly, kotorym vas nikto ne uchil. Moskva : Mann, Ivanov i Ferber, 2016. 256 s.

6. Ferreira A., Du Plessis T. Effect of online social networking on employee productivity // South African Journal of Information Management. 2009. Vol. 11. PP. 1-11.
7. Kodeks suddivsjoji etyky, zatverdzhenyj KhI (cherghovym) z'jizdom suddiv Ukrainy 22.02.2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-13#Text>
8. Radejko R. I. Jak ministerstva reghuljujutj povedinku pracivnykiv u socialjnykh merezhakh. URL: <http://aphd.ua/yak-ministerstva-rehuliuut-povedinku-pratsivnykiv--u-sotsmerezkhakh/>
9. Kopteva V. K. Vozdeystvie internet-soobshchestva na formirovanie lichnosti // Kommunikologiya: elektronnyy nauchnyy zhurnal, 2017. №2 (3). S. 67-74. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/vozddeystvie-internet-soobshchestva-na-formirovanie-lichnosti>.
10. Federalnyy zakon ot 30.06.2016 goda. № 224-FZ «O vnesenii izmeneniy v Federalnyy zakon «O gosudarstvennoy grazhdanskoy sluzhbe Rossiyskoy Federatsii" i Federalnyy zakon «O munitsipalnoy sluzhbe v Rossiyskoy Federatsii». URL: <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001201606300050?index=0&rangeSize=1>
11. Public Interest Disclosure Act 1998. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/23/contents>
12. Shapshak T. Meet Apolitical, The «Social Network» For Civil Servants. Forbes. 2019. URL: <https://www.forbes.com/sites/tobyshapshak/2019/05/30/meet-apolitical-the-social-network-for-civil-servants/#57586f2038b0>
13. Lekhanya L. M. Cultural influence on the diffusion and adoption of Social Media technologies by entrepreneurs in rural South Africa // International Business & Economics Research Journal. 2013. Vol. 12.